Työ ja turva -osasto/TG/ea 7.10.2021

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
TyV@eduskunta.fi

HE 129/2021 vp

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta pyytää lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta. Esitys liittyy pääministeri Marinin hallitusohjelmassa kirjattuun perhevapaauudistukseen. Esityksellä pantaisiin täytäntöön lisäksi Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/1158 vanhempien ja omaista hoitavien työ- ja yksityiselämän tasapainottamisesta ja neuvoston direktiivin 2010/18/EU kumoamisesta.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry on osallistunut kahden eri työryhmän työskentelyyn, joissa hallituksen esitystä on valmisteltu. Toinen työryhmä on toiminut sosiaali- ja terveysministeriön ja toinen työ- ja elinkeinoministeriön johdolla.

SAK:n mukaan ehdotetulla perhevapaauudistuksella otetaan askelia oikeaan suuntaan perhevapaiden ja hoitovastuun tasaisemman jakautumisen eteen vanhempien kesken. Arvioiden mukaan uudistus lisää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa työelämässä sekä edesauttaa sukupuolten välisten palkkaerojen pienenemistä. Uudistus olisi kuitenkin tullut tehdä kokonaisuus huomioiden niin, että lastenhoidon tuet olisi uudistettu samalla. Tärkeintä SAK:n mukaan kuitenkin on, että perhevapaauudistus etenee.

SAK ry lausuu tarkemmin perhevapaauudistuksen kokonaisuudesta seuraavaa:

Perhevapaauudistus lisää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa työelämässä sekä hoivavastuun jakamisessa

Perhevapaauudistuksella tavoitellaan perhevapaiden ja hoitovastuun tasaisempaa jakautumista vanhempien kesken, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon lisäämistä työelämässä sekä sukupuolten välisten palkkaerojen pienenemistä.

SAK:n mukaan uudistuksella tullaan edistämään hallitusohjelman tavoitteita. Uudistus lisää toisen vanhemman, usein isien käytettävissä olevia vapaita ja edistää näin yhdenvertaista vanhemmuutta. Ansiosidonnaisten vapaiden määrä lisääntyy kokonaisuudessaan vajaalla kahdella kuukaudella. Isät saavat uudistuksen myötä myös korotettua päivärahaa, minkä esityksessä ajatellaan kannustavan isiä käyttämään

vapaitaan. Perhevapaiden tasaisempi jakaantuminen vanhempien kesken edistää SAK:n mielestä tasa-arvoa työelämässä, hoivavastuun jakautumista sekä perhevapaista johtuvia naisten palkka- ja eläke-eroja miehiin verrattuna. Samalla on kuitenkin huomioitava, että perhetilanteita on monenlaisia eikä vapaiden täysin tasainen jakaminen vanhempien kesken aina ole mahdollista. SAK:n mukaan erilaiset perhetilanteet on huomioitu ansiosidonnaisten vanhempainvapaiden määrissä riittävällä tasolla.

Uudistuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta erilaisten perhemuotojen kesken. Pääsääntöisesti esitetyssä perhevapaauudistuksessa edistetään erilaisten perheiden huomioimista. Parannuksia tulee esimerkiksi monikko-, adoptio- ja yksinhuoltajaperheille.

Etuusjärjestelmän joustavuus helpottaa perheiden arkea

Perhevapaauudistuksen yhtenä tarkoituksena on helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista. SAK:n mielestä uudistuksen myötä työn ja perheen yhteensovittaminen helpottuu, kun perhevapaita voi jatkossa pitää osissa. Vanhempainrahaa voidaan maksaa joustavasti yksittäisinä päivinä, osan viikosta tai päivästä tai vaikkapa joka toinen viikko. SAK:n mukaan on hyvä, että jatkossa yksittäisistä työpäivistä ei makseta minimipäivärahaa vaan käyttämättä jääneen perhevapaapäivän voi käyttää myöhemmin. Tämä osaltaan kannustaa vanhempia halutessaan tekemään työtä myös perhevapaan aikana.

Perhevapaat ja varhaiskasvatuspalvelut kulkevat perheiden arjessa käsikädessä. SAK:n mukaan hallituksen esityksessä huomioidaan riittävällä tasolla varhaiskasvatuspalveluihin tuotavat joustot työn ja perheen yhteensovittamiseksi.

SAK kuitenkin huomauttaa, että etuusjärjestelmän joustavuus täysimääräisenä koskee pääsääntöisesti yrittäjiä ja itsensä työllistäviä. Työsuhteessa olevilla joustavuutta rajoittaa edelleen työsopimuslaki.

Palkansaajien työn ja perheen yhteensovittamisen helpottaminen jää puolitiehen

Pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaan tavoitteena on muun muassa parantaa erityisesti pienten lasten vanhempien ja ikääntyvistä omaisista huolehtivien mahdollisuuksia osa-aikatyöhön. Hallitusohjelman mukaisesti perheiden valinnan ja joustojen mahdollisuuksia perhevapaiden pitämisessä tulisi lisätä. Esityksessä ehdotetaan sairausvakuutuslakiin merkittäviä muutoksia etuusjärjestelmän joustavuuden ja yhdenvertaisemman vanhemmuuden lisäämiseksi. Jotta sairausvakuutuslakiin tehtävät Marinin hallituksen perhevapaauudistuksen

hyödyt olisivat myös työssä käyvien vanhempien käytössä, muutoksia ehdotetaan myös työsopimuslakiin ja vuosilomalakiin.

SAK näkee, että työsopimuslakiin ehdotetut muutokset eivät tarpeeksi tue palkansaajien mahdollisuutta yhdistää työtä ja perhettä. On ymmärrettävää, että työntekijöiden joustojen tarve on erilainen kuin esimerkiksi yrittäjillä. Ottaen huomioon muuttuva työelämä sekä työntekijöiden tarve yhdistää työ ja perhe nykyistä joustavammin, työsopimuslakiin ehdotetut muutokset eivät tarpeeksi mahdollista sairausvakuutuslakiin ehdotettuja joustavia perhevapaiden käyttömahdollisuuksia.

SAK:n näkemyksen mukaan ehdotetut muutokset raskausvapaaseen lisäisivät perhevapaiden joustavampaa käyttöä nykyiseen verrattuna. Nykyisin valtaosa synnyttäjistä jää äitiysvapaalle 30 päivää ennen lapsen laskettua synnytysaikaa. SAK kuitenkin kantaa huolta siitä, mitkä ovat työntekijän tosiasialliset mahdollisuudet sopia työnantajan kanssa raskausvapaan myöhentämisestä. Tästä syystä SAK näkee, että työntekijällä tulisi olla subjektiivinen oikeus jäädä raskausvapaalle 30–14 päivää ennen lapsen laskettua synnytysaikaa. Työnantajalla on velvollisuus järjestää raskaana olevan työtehtävät niin, että siitä ei aiheudu vaaraa työntekijälle tai sikiölle. On syytä huomata, että raskausvapaan osalta uudistus tiukentaisi nykyisestä työntekijän mahdollisuuksia itse valita vapaalle jäämisen ajankohta.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi vanhempainvapaiden jaksottamisesta niin, että työntekijällä olisi oikeus pitää vanhempainvapaansa neljässä jaksossa, joiden tulisi olla vähintään 12 arkipäivän pituisia. Vapaat tulisi pidettäväksi siihen mennessä, kun lapsi täyttää kaksi vuotta. Esitys lisäisi vanhempainvapaiden joustavampaa käyttöä toisen vanhemman, äidin, osalta nykyiseen verrattuna. Esitys kuitenkin rajoittaisi isien vapaiden jaksottamista nykyiseen verrattuna. Nykyisin isät ovat esimerkiksi pystyneet jaksottamaan vapaansa useampiin, 12 arkipäivää lyhyempiin jaksoihin. Nykyisellään valtaosa isistä on jaksottanut vapaitaan pääsääntöisesti yhteen tai kahteen jaksoon.

SAK pitää kuitenkin tärkeänä sitä, että molemmilla vanhemmilla on yhtäläiset oikeudet vapaiden jaksottamisessa. SAK:n näkemyksen mukaan työntekijän subjektiivinen oikeus perhevapaajaksojen määrään tulisi kuitenkin olla lapsikohtainen. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että useamman lapsen syntyessä lyhyen ajan sisällä, työntekijällä voisi olla oikeus useampaan kuin neljään jaksoon vuosittain.

Sairausvakuutuslakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että vanhempainvapaapäiviä voisi pitää myös yksittäisinä päivinä, lyhyemmissä jaksoissa ja osa-aikaisesti. Ehdotetut työsopimuslain muutokset eivät

toteutuessaan mahdollistaisi työntekijän subjektiivista oikeutta lyhyempiin vapaisiin. SAK ehdottaa, että hallituksen esitystä täsmennetään siten, että korostetaan työntekijän ja työnantajan mahdollisuutta sopia vapaiden joustavammasta pitämisestä työntekijän työssä kiinnittymisen, työtehtävien sujuvan hoitamisen sekä perhe- ja työelämän yhteensovittamisen mahdollistamiseksi. Laajempi sopiminen mahdollistaisi joustavuuden työntekijän ja työnantajan haluamalla tavalla eikä järjestelmän tule estää tällaista.

Työsopimuslakiin ei ehdoteta sisällöllisiä muutoksia perhevapaiden ilmoitusaikoihin. SAK:n mielestä nykyiset ilmoitusajat ovat liian pitkiä. Ne tulisi lyhentää yhteen kuukauteen. Jos kuukauden ilmoitusajan noudattaminen ei olisi mahdollista työntekijän puolison työhön menon ja siitä johtuvan lapsen hoidon järjestämisen takia mahdollista, työntekijällä tulisi olla oikeus jäädä vanhempainvapaalle kahden viikon kuluttua ilmoituksesta, ellei siitä aiheudu työpaikan tuotanto- tai palvelutoiminnalle vakavaa haittaa.

Työelämä ja työn tekemisen tavat ovat muuttuneet ja muuttuvat jatkuvasti eivätkä nykyisen kaltaiset ilmoitusajat sovi kaikenlaiseen työhön. SAK korostaa, että esimerkiksi työsuhteissa, joissa työaikaa ei ole määritelty, ns. nollatuntisopimukset, kahden kuukauden ilmoitusaika perhevapaista voi aiheuttaa sen, että työtunteja ei enää tarjota työntekijälle vapaiden ilmoittamisen seurauksena. Perhevapaauudistusta kokonaisuudessaan käsittelevässä hallituksen esityksessä on syytä SAK:n mukaan huomata se, että työelämä ja työn tekemisen muodot muuttuvat. Perhevapaita koskevia ilmoitusaikoja on syytä seurata ja tarvittaessa tehdä niihin muutoksia.

Perhevapaauudistuksen tarkoituksena on lisätä isien perhevapaiden määrää. Toteutuessaan tämä tarkoittaisi sitä, että yhä useampi nainen palaisi aikaisemmin töihin. Lainsäädännössämme on monin paikoin turvattu raskaana olevien ja imettävien äitien oikeudet. Lainsäädännöstämme puuttuu kuitenkin selkeä säännös työntekijän oikeudesta imettää työaikana tai järjestää työaikansa joustavasti siten, että imettäminen on päivän aikana mahdollista. Tällainen säännös olisi tarpeellinen, koska imetyksen vaikutuksia lapsen terveyteen korostetaan ja osa äideistä siirtää työhön paluuta imetysmahdollisuuden puuttumisen vuoksi. Säännös olisi tarpeellinen myös siksi, ettei äiti lopettaisi imettämistä sen takia, että hän palaa töihin. Säännös myös kannustaisi isiä jäämään perhevapaille, kun äitien imettämismahdollisuuden jatkuminen olisi turvattu. Imettämismahdollisuuksien parantaminen helpottaisi myös vastaanottamaan lyhyitäkin töitä. Tämän vuoksi SAK ehdottaa, että työturvallisuuslakia täsmennetään. Lisäksi SAK ehdottaa, että ryhdytään selvittämään kansainvälisen työjärjestön äitiyssuojelusopimuksen ratifiointia.

Työ ja turva -osasto/TG/ea 7.10.2021

Perhevapaat olisi ollut syytä uudistaa kokonaisuutena

Perheiden arkeen erityisesti pikkulapsivaiheessa vaikuttavat ansiosidonnaiset perhevapaat, varhaiskasvatuspalvelut sekä lastenhoidon tuet. SAK:n mukaan on valitettavaa, että perhevapaauudistuksessa jätettiin kokonaan tarkastelematta lastenhoidon tukien kokonaisuutta. Olisi tärkeää, että perhevapaat olisivat kokonaisuudessaan yhdenvertaista vanhemmuutta tukevia, perheiden arkea helpottavia ja tasa-arvoa edistäviä.

Toteutuessaan perhevapaauudistus mahdollistaa perhevapaiden tasaisemman jakautumisen vanhempien kesken sekä helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista. SAK kuitenkin kantaa huolta siitä, että edelleen raskaana olevat ja perhevapaita käyttävät kohtaavat työelämässä syrjintää. Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäisemisestä, mutta toimet hallitusohjelman toteuttamisesta ja syrjinnän kitkemisestä näiltä osin eivät ole edenneet.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Lisätiedot Sosiaalipoliittinen asiantuntija Tuuli Glantz, tuuli.glantz@sak.fi